

De bijbelse kernwoorden gerechtigheid en barmhartigheid (in diakonaal perspectief) ¹

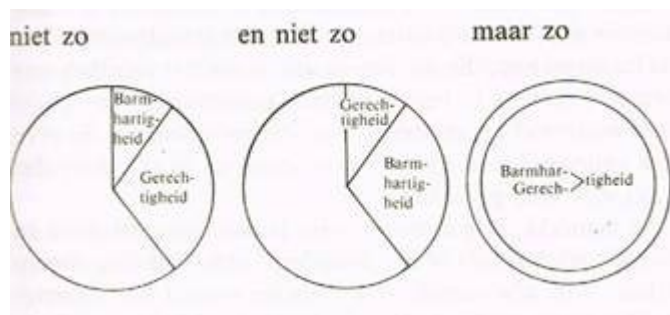
De woorden gerechtigheid en barmhartigheid komen heel vaak in de Bijbel voor. Ze worden ook wel kernwoorden genoemd in het diaconale spraakgebruik van de kerk. Onderstaande korte uitspraken over de verhouding tussen deze beide bijbelse woorden, mogen de lezer dienen tot bezinning. Bijbelse bezinning in diaconaal perspectief. Wat zegt de Bijbel? En wat betekent dit voor ons diaconale handelen?

Twee concentrische cirkels

Gerechtigheid en barmhartigheid zijn twee zogenaamde deugden of eigenschappen van God. God is rechtvaardig en Hij is barmhartig. Wat dat voor ons betekent, zien we straks. Over God gesproken, moeten wij zeggen, dat Hij niet voor een deel rechtvaardig en voor een deel barmhartig is. Met eerbied gezegd: wij kunnen het wezen van God niet opdelen in een deel rechtvaardigheid en een deel barmhartigheid. Als we dat doen, kunnen we gaan twisten over de vraag, voor hoeveel procent God rechtvaardig en voor hoeveel procent Hij barmhartig is. En de antwoorden die daarop gegeven worden, hangen dan af van ons Godsbeeld.

De Bijbel laat zich echter niet verleiden tot zulke speculaties. De Bijbel zegt: 'Hoor, Israël, de Heere onze God is een enig Heere' (Deut. 6 : 4). En „enig" betekent hier niet alleen: er is maar één God. Ook niet: Hij is een unieke God. Dat is alle twee ook waar. Maar „enig" betekent hier vooral: één, d.i. niet samengesteld uit delen, éénvoudig. Zoals God heet, zo is Hij. Helemaal. Voor de volle honderd procent rechtvaardig. Voor de volle honderd procent barmhartig. Die twee „deugden" van God zijn dus in God één. Ze zijn correlaat aan elkaar. Op elkaar betrokken. Daarom is het helemaal verkeerd, als we deze beide tegen elkaar uitspelen. God is rechtvaardig in barmhartigheid. En Hij is barmhartig in gerechtigheid.

Onderstaande tekening brengt dat (voor zover dat mogelijk is) enigmatische in beeld. Wij moeten niet denken over gerechtigheid en barmhartigheid als over twee segmenten van een cirkel. Ze zijn veeleer als twee concentrische cirkels, die als de trouwringen van een bruidegom en bruid in elkaar liggen.

Keerzijden van Gods verbond

Waar deze God Zich openbaart - en dat heeft Hij gedaan onder Israël, in Jezus Christus en in Zijn Woord, de Bijbel - daar openbaart Hij Zich ook in Zijn gerechtigheid. En Hij openbaart Zich als zodanig in Zijn verbond. Hij openbaart Zijn verbondsgerechtigheid in Zijn heilig recht, de Thora, aan Israël gegeven om tot glorie van God en tot vreugde van alledag, tot zegen voor elkaar te leven. Israël moet 'tsaddik' zijn. Dat betekent, dat het aan deze bestemming moet voldoen. Leeft het naar Gods heilige wet, dan komt het tot zijn recht (het woord 'tsaddik' = wat aan zijn bestemming voldoet; een potlood dat niet schrijft, is niet 'tsaddik').

¹ Deze voordracht is genomen uit C.den Boer, *Lof en dienst*, pastorale handreiking ten dienste van de diaken; Kampen 1987; blz.106vv

Aan Gods gerechtigheid zit dan ook altijd iets ontzagwekkends. Als Gods volk niet doet wat goed is in Zijn ogen - en dus niet aan zijn bestemming voldoet - kan het ook niet tot zijn recht komen. En dan krijgt Gods gerechtigheid de gestalte van straffende gerechtigheid. Er is verbondstrouw van God. Er is ook Gods verbondswraak. Denkt u eens aan de zeventigjarige ballingschap van Israël in Babel, door de profeten aangekondigd als uitoefening van een strafgericht van God.

Gods gerechtigheid neemt evenwel ook graag de gestalte aan van reddende gerechtigheid. Dat wil zeggen, dat de Heere opkomt voor Zijn recht in die zin, dat Hij Zijn volk weer in ere herstelt, het van de vijandschap der volkeren redt en ten aanschouwen van de wereld de zijde kiest van Zijn verdrukten. „'t Is de Heer' die 't recht der armen, der verdrukten gelden doet. . .
" Denkt u maar aan de profetische kritiek op de grootgrondbezitters na de ballingschap, die de „erven der vaders" van hun verarmde broeders in beslag hadden genomen en hen daarmee materieel en geestelijk hadden geruïneerd („de erve der vaders" was immers ook iemands bewijsstuk, dat God aan hem gedacht).

U bemerkt, hoezeer het waar is, dat gerechtigheid en barmhartigheid als twee „deugden" van God zijn, die op elkaar zijn afgestemd. Het bijbelse woord barmhartigheid immers (Hebr. 'chèsèd' ; Gr.'eleos') betekent Gods continue liefde en bijstand-met-de-daad jegens Zijn verbondsvolk. Gods barmhartigheid is Zijn innerlijke ontferming waarmee Hij bewogen is over de Zijnen. Hij vindt Israël als een kind, geworpen op het vlakke des velds, vertreden in zijn bloed..., en zegt: „Leef" (Ez. 16 : 4vv). Zo haalt de Heere het uit Egypte en brengt het in een thuisland, het land der belofte. En in heel de geschiedenis van Israël bewijst Hij dan voorts, dat Hij de barmhartige is, die Zijn trouw aan dat volk niet en nooit laat krenken. Zijn verbondsbarmhartigheid richt zich uiteindelijk ook op een eerherstel van Israël. Hij schrijft Zijn wet in de harten. In Zijn gunstgenoten en vromen (de 'chasideim') komt Israël weer tot zijn recht. Ook hier ziet u, hoezeer gerechtigheid en barmhartigheid twee kanten zijn van dezelfde zaak, of liever: keerzijden van Gods ene verbond.

In de Messias Jezus Christus vindt dat alles dan zijn hoogste uitstraling. Hij is het die het recht van God weer overeind zet. In de Bergrede. In woorden en daden. In dadelijke gehoorzaamheid. Maar ook in lijdelijke gehoorzaamheid. Want Hij ondergaat als de lijdende Knecht des Heeren aan Zijn vloekhout de straf die ons de vrede aanbrengt (Jes. 53). Zijn gerechtigheid redt van de dood. Gerechtigheid en barmhartigheid vloeien ineen. Maar wel met het gevolg, dat zij beide ook gestalte krijgen in het leven van de gelovige. Die als een goddeloze gerechtvaardigd wordt, die krijgt tegelijk Gods wet ingeschreven in het hart. Hij komt weer tot zijn recht. Hij gaat Gods gerechtigheid ook doen.

Onderstaande schets brengt die geweldige eenheid van Gods gerechtigheid en barmhartigheid tot uitdrukking.

reddend: uittocht (uit Egypte) opkomen voor verdrukten rechtvaardiging van de goddeloze	rechtdoende: ballingschap rechterstoel van Christus doen van gerechtigheid
---	---

Diaconale perspectieven

Concluderend kunnen we nu zeggen: Gods rechtvaardigheid is barmhartig (zie Golgotha) en Gods barmhartigheid is rechtvaardig (naar de orde van Zijn heilige wet). Dat brengt ons tot de volgende overwegingen.

Herkenbaarheid

Laat in elke diaconale bezinning en in alle diaconale handelen (beleid-maken) die twee-eenheid van bijbelse gerechtigheid en barmhartigheid gestalte krijgen. Dat houdt in, dat de heilige maatstaf van Gods wet als de norm en de innerlijke ontferming van het kruis als het motief niet kunnen ontbreken. Het houdt ook in, dat men deze beide woorden niet moet „humaniseren“.

Een denken en handelen vanuit het ideaal van „het grootste geluk voor het grootste aantal mensen“ (“the greatest happiness for the greatest number”) is voor het diaconaat een verkeerd uitgangspunt, omdat het van het geluk van de mens uit denkt en niet vanuit het kruis en de wet van God. Diakenen hebben daarom zich te bezinnen op de volgende vragen:

- Waarin onderscheidt zich diaconale hulp van humanitaire hulp in het algemeen? Zijn er verbindinglijnen? Moet diaconale hulp te allen tijde herkenbaar blijven?
- Is er vanuit het diaconaat een visie te geven op een wet „gelijke behandeling“? En op de abortus- en euthanasiewetgeving?

Dichtbij

Genoemde twee-eenheid van gerechtigheid en barmhartigheid in bijbelse zin zal ons de ogen moeten openen voor de wereldnood vlak naast de deur. Het bezig zijn met de verre naaste moet geen alternatief zijn voor een daadwerkelijk ingaan op de sociale noden in onze onmiddellijke omgeving in bewogenheid en gerechtigheid. Daarom hebben diakenen zich te bezinnen op vragen als::

- Wat wordt er door ons gedaan aan leniging van de nood van werkelozen, alleenstaanden, zieken en bejaarden, vreemdelingen?
- Welke blinde vlekken zijn er in dit opzicht wellicht bij ons (geweest) in ons diaconale bezig zijn?
- Hebben wij er zicht op, hoe we structureel bezig zouden kunnen zijn (bijv. door in de gemeente een bezinning op gang te brengen m.b.t. onze multireligieuze en multiculturele samenleving, m.b.t. de zgn. jeugdcultuur, m.b.t. de veranderde seksuele moraal, enz.) Ziet de kerkenraad het belang van deze bezinning met het oog op de plaats van de kerk in de samenleving?

Ver weg

Als gerechtigheid en barmhartigheid in het diaconale beleid hand in hand gaan, kan de wereldnood ons niet ontgaan. De zorg voor de verre naaste moet ons op het hart gebonden zijn. Het „bestemmingsplan“ van God met Israël en met de volkeren is er immers op gericht, dat de mens geestelijk en materieel tot zijn recht kan komen. Daarom gaat ons het probleem van de kloof tussen rijk en arm ten zeerste aan.

Dat alles stelt ons wel voor immense vragen. Vragen die vooral te maken hebben met de zgn. ontwikkelingshulp en ontwikkelingssamenwerking. Om hierop enig zicht te krijgen worden hieronder tenslotte enige overwegingen opgesomd. Wanneer een diaconie met de zojuist genoemde vragen bezig is, is het wellicht zinvol deze overwegingen daarbij te betrekken.

Het zijn vooral de overheden van onze westerse wereld c.q. de Nederlandse overheid die geroepen zijn om in het eigen land zowel als in wereldverband een maatschappijstructuur te

bevorderen waarin sociale gerechtigheid, vrijheid en zelfstandigheid en een economische ontwikkeling met het oog op een leefbaar bestaan voor allen tot hun recht kunnen komen. Dat brengt een grote verantwoordelijkheid met zich mee m.b.t. de besteding van het nationale inkomen en de verdeling van onze welvaart.

Als Nederlands burger (wereldburger) dient iedereen zich daarom ook deze overheidstaak aan te trekken. Dit houdt in: steun aan die volksvertegenwoordigers die - vanuit een bijbelse visie op wat gerechtigheid in barmhartigheid is - de ontwikkelingshulp en -samenwerking in de wereld hoog op de agenda hebben staan. Het houdt tevens in: een financieel steunen van de in ontwikkelingslanden door ontwikkelingshulp assisterende (geldwervende) instanties, die vanuit deze bijbelse visie bezig zijn. Het houdt ook in, dat men in principe bereid is om zich persoonlijk in te zetten voor een bepaald ontwikkelingsproject (met tijd, kennis, werkkraft, enz.).

Het betalen van belasting is een vorm van participatie in de arbeid van de overheid inzake ontwikkelingshulp -samenwerking. Ook daarom, maar bepaald niet alleen daarom, zijn wij in hoge mate geïnteresseerd in de vraag, welk maatschappijmodel schuilgaat achter deze arbeid vanwege de overheid. Daarbij verzetten we ons tegen de idee(ideologie) van een neomarxistisch ingekleurde maatschappij - analyse die moet resulteren in het ideaal van een klassenloze maatschappij en waarin het recht van geweld en revolutie is ingebouwd (en niet zelden ook allerlei vormen van staatsabsolutisme). Annex daaraan zijn wij ook ten zeerste geïnteresseerd in de vraag naar de besteding van de gelden. Waar ligt de grens tussen zuiver humanitaire en militaire ontwikkelingshulp? Zijn jeeps en walkie-talkies voor Afrikaanse bevrijdingsbewegingen humanitaire doeleinden? Is het scheppen van afhankelijkheid van de westerse politiek door het verlenen van ontwikkelingshulp een goed doel? Is medezeggenschap in de besteding van de gelden vanwege de ontwikkelingslanden altijd een goed uitgangspunt?

Naast het bovengestelde over de roeping van de overheid en van iedere staatsburger in de westerse wereld (dus ook de christen), kan gevraagd worden naar de specifieke taak die de kerk (en de leden van de kerk als zodanig dus) inzake ontwikkelingshulp/ -samenwerking heeft. Heeft de christelijke kerk van God niet de duidelijke roeping ontvangen om niet slechts humanitair bezig te zijn (zoals de staat), maar om bekering en geloof te prediken? Dat laatste in nauwe samenhang met diaconale daden. Het gevaar is groot, dat wanneer de kerk het evangelie in sociale en politieke kaders wil vangen, het Koninkrijk Gods slechts als een zaak van materiële welvaart wordt gezien.

Identificatie met bepaalde politieke ideologieën is dan vaak onvermijdelijk. De kerk zal derhalve in haar humanitaire bezigheid haar eigenlijke roeping niet moeten vergeten. Een ontwikkelingsproject waarbij het verkondigde evangelie niet ter sprake kan komen, moet niet onder kerkenwerk gerangschikt worden. Daarom mag er wel een voortdurend pleidooi worden gevoerd voor een nauwe samenhang tussen zending, werelddiaconaat en ontwikkelingshulp. De kerk is wezenlijk meer dan een sociaal SOS-station. Zij predikt geen utopie van een „broederschap aller mensen".

Als het bovenstaande juist is, hebben we dus een dubbele roeping, nl. als staatsburger en als lid van de kerk. Wat het eerste betreft zullen we ernaar hebben te staan(door versobering in de levensstijl o.a. maar ook door financiële bijdragen), dat de overheid haar taak in het kader van ontwikkelingssamenwerking kan vervullen. Als leden van de christelijke gemeente voelen wij ons geroepen bijzondere aandacht te geven aan die projecten waarin zending-

werelddiaconaat-ontwikkelingshulp aan elkaar gekoppeld zijn. Met het oog op het laatste is het daarom onverantwoord om kerkengeld te willen besteden in het kader van algemeen humanitair ontwikkelingswerk. Laat staan om alle diaconale goederen beschikbaar te stellen voor hulp aan de derde wereld. Gelet op de afbrokkeling van het kerkelijk leven in Nederland, is het zeker onjuist om kerkvoogdelijke budgetten te belasten met de 2% ontwikkelingssamenwerking. Als diaconieën besluiten om de 2% ontwikkelingssamenwerking budgetair op te voeren, kunnen zij dat alleen doen, wanneer daardoor de eigenlijke diaconale taken niet in het gedrang komen en omdat deze wijze van participatie in de ontwikkelingssamenwerking een voorbeeldfunctie zou kunnen hebben. Met andere woorden: de diaconie herinnert er dan de gemeenteleden daardoor aan, dat zij een dure roeping hebben. Wel zal iedere diaconie die hiertoe besluit, moeten bedenken, dat ook de verkeerde gedachte kan worden gewekt, dat de diaconie plaatsvervangend doet wat opdracht voor allen is. Het lijkt daarom beter, dat de diaconie er zich voor inspant in de gemeente een bewustwordingsproces te bevorderen, waardoor aan allen én de opdracht die men heeft als Nederlands staatsburger én de opdracht die men heeft als lid van een christelijke gemeente duidelijk kan worden.